

Ostatnie referencje: Przemysław Dąbkowski o Janie Kamińskim

Wprowadzenie

Major Jan Kamiński, lepiej znany na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim jako doktor Jan Kamiński, był zasłużonym i utalentowanym oficerem¹. Jego największą pasją nie były wszelako mundur i służba. Przez niemal całe swe dorosłe życie nie marzył o niczym innym, jak tylko o tym, by móc w zaciszu katedry prowadzić badania nad staropolskimi źródłami prawa. Zamiłowanie do tego rodzaju aktywności zaszczerpił w nim podczas studiów prawniczych we Lwowie prof. Przemysław Dąbkowski, którego Kamiński był uczniem i który przez długi czas roztaczał nad nim dyskretną opiekę. Przyznać przy tym trzeba, że ambitny oficer miał prawo żywić nadzieję na zdobycie laurów w świecie akademickim. We Lwowie studiował prawo w latach 1913–1918, a w 1919 roku udało mu się uzyskać tytuł doktora praw. W roku 1925, dzięki protekcji swego mistrza, został zatrudniony przez Uniwersytet Lubelski, na którym wykładał do chwili wybuchu wojny. Sielankę zburzyły wydarzenia, na które Jan Kamiński nie mógł mieć najmniejszego nawet wpływu. Niemiecko-sowiecka agresja na Polskę we wrześniu 1939 roku przerwała nie tylko bieg jego postępowania habilitacyjnego, ale również pozbawiła go tego, co ukochał najbardziej – możliwości prowadzenia badań i wykładania.

■ Dr hab., prof. USZ, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego, e-mail: maciej.jonca@usz.edu.pl.

¹ Zwięzły biogram tego uczonego – P. Skwarczyński, *Śp. dr Jan Kamiński*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1972, t. 15, nr 1, s. 97–98.

Po zakończeniu II wojny światowej Kamiński postanowił o sobie zaważać. Osobliwie, jego batalia nie była walką o przyszłość, lecz o... przeszłość. Świadczy o tym dobitnie pismo, które dotarło na Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL z Jerozolimy w 1945 roku. Tymczasem lektura ostatniego listu polecającego, który wystawił swemu pupilowi Przemysław Dąbkowski², wywołuje w czytelniku nieodparte wrażenie, że referencje te zostały wysłane jeżeli nie z za zaświatów, to z pewnością ze świata, który właśnie odchodził w niebyt za sprawą „porozumienia” wielkich mocarstw zawartego w Jałcie i Teheranie.

Mistrz i uczeń

Postaci Przemysława Dąbkowskiego przedstawiać nie trzeba, choć badania nad życiorysem i spuścizną uczonego wciąż nabierają tempa³. Emilia Czepczyńska zauważa: „karierę naukową zaczynał na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, gdzie w 1900 roku uzyskał stopień doktora praw, a w 1905 roku habilitował się na podstawie publikacji »Rękojemstwo w prawie polskim średniowiecznym«, którą osiem lat później rozszerzył na historię prawa niemieckiego na podstawie pracy »Prawo zastawu w Zwierciadłach saskim, szwabskim i niemieckim«. Jego wpływ na rozwój dyscyplin historyczno-prawnych pozostaje niebagatelny. Profesor nie tylko poświęcał się pracy dydaktycznej czy badaniom naukowym, lecz także intensywnie dbał o promowanie osiągnięć badawczych historyków prawa, w tym również propagowanie prac młodych naukowców. [...] Dorobek P. Dąbkowskiego jest niezwykle bogaty – już w 1927 roku znajdowało się w nim 231 pozycji”⁴.

Profesor starał się na wszelkie sposoby animować swoich słuchaczy oraz zaszczepiać w nich miłość do uprawianej dyscypliny. W 1925 roku zdobył

---

² Pismo to nie było dotychczas przedmiotem głębszych analiz. Wspomina o nim jednakowoż: M. Pyter, *Oswald Balzer i lwowska szkoła historycznoprawna*, Lublin 2010, s. 181.

³ Monografię lwowskiemu historykowi prawa poświęcił Roman Nowacki. Zob. R. Nowacki, *Przemysław Dąbkowski (1877–1950). Profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza*, Opole 2002. Praca ta nie spotkała się jednak z dobrym odbiorem wśród części środowiska. Por. J. Matuszewski, *Przemysław Dąbkowski na to nie zastąpił. O książce Romana Nowackiego pt. Przemysław Dąbkowski (1877–1950). Profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2005, t. 57, nr 1, s. 379–400.

⁴ E. Czepczyńska, *Katedra historii i ustroju prawa, [w:] 100 lat nauk prawnych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II*, red. K. Burczak, E. Czepczyńska, M. Dyjakowska, M. Jońca, S. Kwiecień, Lublin 2018, s. 133–134. Zob. również: M. Pyter, *Oswald Balzer*, dz. cyt., s. 154–165.

się na przygnębiające wyznanie: „od daty wskrzeszenia nowego państwa polskiego [...] na palcach obu rąk można by bezpiecznie policzyć wszystkie wybitniejsze dzieła z tej dziedziny”⁵. Ubolewał również, że „wśród młodzieży nie widać większego zapału do tej gałęzi wiedzy”⁶. Na utyskiwaniu wszakże nie poprzestał. W tym samym roku założył „Pamiętnik Historyczno-Prawny”, który miał być trybuną dla młodych historyków prawa. Prowadzone przez niego seminarium zaczęło przyciągać ambitną młodzież, której udało się zaszczepić bakcyła badań historycznych.

Wychowankami Dąbkowskiego byli m.in. Jan Adamus⁷ oraz Jan Kamiński, którzy podczas studiów uczestniczyli w jego zajęciach, a następnie związali swoją przyszłość z badaniami nad historią prawa⁸. Poza osobą promotora i mistrza obu łączyły ścieżki drogi zawodowej, które wydeptywali w oczekiwaniu na możliwość całkowitego poświęcenia się nauce. W latach 20. i 30. XX wieku zarówno Kamiński, jak i Adamus byli bowiem oficerami służącymi w Korpusie Sądowym⁹. Przemysław Dąbkowski znany był z tego, że na wszelkie sposoby starał się dbać o wychowywany przez siebie narybek. W 1925 roku gorąco rekomendował zatrudnienie na KUL-u Jana Kamińskiego, którego potencjał intelektualny znał i do którego miał pełne

---

⁵ P. Dąbkowski, *Historia prawa polskiego. O nauce i nauczaniu spostrzeżenia i postulaty*, [w:] *Pamiętnik IV Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu*, Lwów 1925, s. 8.

⁶ Tamże. Poglądy tego rodzaju profesor manifestował już wcześniej. W liście do Oswalda Balzera zachowanym w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu pisał: „studenci nie są przyzwyczajeni do solidnej pracy, lubią rzeczy obliczone raczej na efekt”. Zob. BZNO rkps 7667/II, k. 217.

⁷ Gorzkie wspomnienie o tym odrobinę zapomnianym dziś historyku prawa: J. Matuszewski, *Jana Adamusa droga ku naukowemu niebytowi*, „*Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*” 2014, nr 17, s. 271–286. Faktem pozostaje wszelako, że uczony ten i tak doczekał się lepszego upamiętnienia niż Jan Kamiński, o którym pamięć poczęto przywracać dopiero w ostatnich latach. Zob. K. Tymieniecki, *Jan Adamus (1896–1962)*, „*Roczniki Historyczne*” 1964, nr 30, s. 263–265; J. Bardach, *Jan Adamus (1896–1962) – próba charakterystyki naukowej*, „*Czasopismo Prawno-Historyczne*” 1963, t. 15, nr 1, s. 327–332; K. Koranyi, *Jan Adamus (1896–1962)*, „*Kwartalnik Historyczny*” 1963, r. 70, s. 523–525; H. Grajewski, *Jan Adamus (1896–1962)*, „*Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego*” 1963, seria I, nr 31, s. 179–194.

⁸ Obok wyżej wymienionych wskazać należy Karola Koranyi’ego oraz Józefa Mazurkiewicza – M. Pyter, *Oswald Balzer*, dz. cyt., s. 179, 181.

⁹ W Bibliotece Uniwersyteckiej KUL zachowały się listy Adamusa do Kamińskiego, które obrazują starania obu oficerów nakierowane na „ucieczkę” z wojska i usadowienie się w świecie nauki. Materiał ten stanowi obecnie przedmiot opracowania autora niniejszego artykułu. Co się tyczy Adamusa, to „służbę w organach wojskowego wymiaru sprawiedliwości pełnił we Lwowie i w Krakowie, aż do końca lutego 1930, kiedy to na własną prośbę przechodzi jako kapitan w stan spoczynku. Problemy materialne związane z koniecznością utrzymania rodziny wpływać będą przez całe życie na aktywność zawodową – wciąż musiał szukać dodatkowego zatrudnienia” – J. Matuszewski, *Jana Adamusa droga*, dz. cyt., s. 273, przyp. 10.

zaufanie. Mimo drobnych komplikacji udało się¹⁰, co wdzięczny uczeń zapamiętał mistrzowi na całe życie¹¹.

„Początkowo – piszą Marzena Dyjakowska i Leszek Ćwikła – [Kamiński] prowadził wykłady zleczone z historii prawa na Zachodzie Europy, jako starszy asystent, po odejściu zaś prof. Dąbkowskiego z KUL w roku 1928 awansował na zastępcę profesora. Zajęcia z tej dyscypliny (również pro-seminarium i seminarium) prowadził do 1939 roku. Ponadto w latach 1926–33 głosił dla studentów I roku wykłady o sądownictwie wojskowym na Zachodzie Europy i w Polsce, a w latach 1934–1939 wykłady na temat cechów w średniowieczu”¹². Naukowe zainteresowania Kamińskiego miały częściowo związek z wykonywaną przezeń profesją. „Dotyczyły one – piszą dalej wyżej wspomniani autorzy – historii wojskowości. Zainteresowanie tą dziedziną, znajdujące wyraz w pracach monograficznych, wiąże się z faktem, iż po I wojnie światowej J. Kamiński, dzięki ukończonym studiom prawniczym, przydzielony został do sądownictwa wojskowego, w którym pracował przez cały niemal okres międzywojenny (w ostatnich latach w stopniu majora). Innym obszarem jego badań była historia rzemiosła i cechów w Lublinie; liczne jego prace z tej dziedziny oparte są na materiale

¹⁰ Wydział Prawa lwowskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza często traktował Wydział Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL jako swego rodzaju ekspozyturę. Lwowscy profesorowie chętnie obsadzali więc stanowiska w Lublinie uczniami i protegowanymi, dla których nie znalazło się miejsce na ich macierzystym wydziale. W przypadku miejsca, które ostatecznie przypadło Kamińskiemu, doszło do konfliktu interesów. Lwowski historyk prawa Alfred Halban chciał bowiem, by zostało ono obsadzone przez jego syna – Leona. Zabiegi te spotkały się jednak ze zdecydowaną reakcją Dąbkowskiego. Zob. Akta osobowe Jana Kamińskiego, sygn. A–24, Archiwum Uniwersyteckie KUL (dalej: AU KUL, sygn. A–24). Na temat absolwentów UJK zatrudnionych przez KUL w okresie międzywojennym – G. Karolewicz, *Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym*, t. I, Lublin 1996, s. 108–113. Na temat wywodzących się ze Lwowa lubelskich historyków prawa – W. Witkowski, *Lubelscy historycy prawa ze szkoły lwowskiej – po 1918 roku*, [w:] *Nauki prawne pomiędzy tradycją a współczesnością. Prace dedykowane Profesorowi Romanowi Longchamps de Bérier w 70. rocznicę śmierci*, red. A. Dębiński, M. Pyter, B. Czech-Jeziarska, Lublin 2011, s. 121–137.

¹¹ W przedmowie do swojej pierwszej monografii, którą ogłosił w Lublinie już jako pracownik Uniwersytetu Lubelskiego, autor umieścił następującą dedykację: „Profesorowi Przemysławowi Dąbkowskiemu, pierwszemu badaczowi i twórcy nauki o polskim prawie prywatnym, pragną dać wyraz głębokiej czci i hołdu pracę niniejszą poświęca uczeń”. Zob. J. Kamiński, *Z dziejów konfraterni kupieckiej w Lublinie*, Lublin 1925. Do postaci swego mentora powrócił w roku 1933 w kolejnej książce. W jej wstępie znalazło się oświadczenie: „składam jeszcze raz serdeczne podziękowanie Dr. Przemysławowi Dąbkowskiemu za zachęcenie mnie w swoim czasie do pracy naukowej i liczne pod tym względem udzielone mi wskazówki, a w szczególności za zwrócenie mojej uwagi na dzieje cechów lubelskich”. Zob. J. Kamiński, *Z przeszłości cechu krawieckiego w Lublinie*, Lublin 1933, s. 5.

¹² M. Dyjakowska, L. Ćwikła, *Katedra Historii Państwa i Prawa*, [w:] *Księga jubileuszowa z okazji 90-lecia Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, red. A. Dębiński i in., Lublin 2008, s. 48.

źródłowym, głównie rękopiśmiennym, czerpanym przeważnie z archiwów lubelskich. Interesował się także wpływami ustawodawstwa francuskiego na ziemiach polskich, co zaowocowało rozprawą »Prawo francuskie w Polsce«, Lwów 1925”¹³. Jako wykładowca w wielkiej estymie pozostawał zwłaszcza wśród żeńskiej części studenckiego grona¹⁴.

Starania o uzyskanie tytułu profesora zniweczył wybuch II wojny światowej. Kamiński został zmobilizowany. Jego wojenne losy wciąż czekają na dokładniejsze opracowanie. Na podstawie dostępnych materiałów Monice Wójcik udało się ustalić, że „w czasie okupacji przebywał w Rumunii, na Cyprze i w Palestynie”¹⁵. Równie lakonicznie streszcza ten etap jego życiorysu Grażyna Karolewicz: „zmobilizowany jako major WP, odbył kampanię wrześniową, przeszedł różne koleje wydarzeń wojennych, znalazł się w Palestynie, a po wojnie w Londynie”¹⁶.

Rok 1945

Rok 1945, który przyniósł zakończenie najkrwawszego konfliktu zbrojnego w dziejach, ludzie nauki powitali z ulgą i nadzieją. Wielu polskich uczonych nie mogło się doczekać, by w odrodzonej Ojczyźnie wrócić do dawnych aktywności zawodowych. Szybka odbudowa życia akademickiego w Polsce była tym bardziej pożądana, że skutki sześćdziesięciu zmagani związanych z wojną i okupacją kraju w sposób katastrofalny obniżyły poziom ogólnego

¹³ Tamże, s. 53. Zob. również G. Karolewicz, *Katolicki Uniwersytet Lubelski w latach 1925–1939*, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski w latach 1925–1939 we wspomnieniach swoich pracowników i studentów*, red. G. Karolewicz, Lublin 1989, s. 27: „w pracach naukowych poruszał zagadnienia z historii sądownictwa wojskowego oraz z historii rzemiosła i handlu. Do najważniejszych jego prac z tego zakresu należą: *Historia sądownictwa wojskowego w dawnej Polsce*, Warszawa 1928; *Z przeszłości rzemiosła piekarskiego w Lublinie* (Lublin 1933); *Z przeszłości cechu krawieckiego w Lublinie*, Lublin 1932”. Zainteresowania prawem cechowym przejął od niego Józef Mazurkiewicz. Por. M. Dyjakowska, *Działalność naukowo-dydaktyczna profesora Józefa Mazurkiewicza w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016, vol. 25, nr 3, s. 259.

¹⁴ Z. Wójtowicz-Turowska, *Moje studia na KUL*, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski w latach 1925–1939 we wspomnieniach swoich pracowników i studentów*, red. G. Karolewicz, Lublin 1989, s. 168: „był niezmiernie delikatny w obęjściu i wrażliwy na lzy dziewczęce”; M. Xięzopolska-Strzeszewska, *Moje wspomnienia z KUL*, [w:] tamże, s. 202: „profesora znali wszyscy, a właściwie wszystkie, lubił bowiem bardzo towarzystwo studentek. W związku z tym nasi dowcipni koledzy nazywali go »profesorem Damińskim«, o czym profesor dobrze wiedział i śmiał się razem z nami”. Co ciekawe, mimo okazywanych mu i przyjmowanych z zadowoleniem wyrazów sympatii Jan Kamiński nigdy się nie ożenił.

¹⁵ M. Wójcik, *Jan Kamiński*, [w:] *Profesorowie prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. A. Dębiński, W. Staszewski, M. Wójcik, Lublin 2006, s. 135.

¹⁶ G. Karolewicz, *Katolicki Uniwersytet Lubelski*, dz. cyt., s. 125.

wykształcenia społeczeństwa. W tym stanie rzeczy zapotrzebowanie na lekarzy, prawników i inżynierów było wręcz olbrzymie.

Na odmianę losu po cichu liczył zapewne również dr Jan Kamiński, który wydarzenia w Polsce śledził z Ziemi Świętej. Podobnie jak wielu innych polskich ludzi nauki i on rozważał powrót do kraju. Świadczy o tym zachowany w Archiwum KUL-u list, jaki wysłał na adres swego macierzystego wydziału u schyłku 1945 roku. Przenika z niego gorączkowe pragnienie jak najszybszego powrotu do przerwanych przez wojnę zajęć. Treść rozczulającego pisma brzmi następująco:

Jerozolima 10-go grudnia 1945 r.¹⁷

Katolicki Uniwersytet Lubelski,
Wydział Prawa i Nauk Społ.-Ek. w Lublinie.

Na biurku w pierwszym pokoju mojego mieszkania zostawiłem w kopercie wyciągi ze statutów litewskich i innych źródeł historycznych dotyczące się dawności ziemskiej litewskiej.

Proszę o rychłe, jeśli łaska, przesłanie mi wspomnianych wyciągów.

Jeśli ich nie było, to proszę o sporządzenie wyciągów nowych ze statutu 1-go i 2-go litewskich (3-ci statut litewski tutaj posiadam), dalej proszę o zrobienie wyciągów z książki Adamusa Jana p.t. „Zastaw w prawie litewskim”, zawierających wzmianki o dawności litewskiej, z zaznaczeniem miejsc w metryce litewskiej, na które autor się powołuje i z zaznaczeniem stron jego książki, a także o zrobienie wyciągów z dawności ziemskiej litewskiej z książki Lubawskiego p.t. „Oblastnoje delenje i mestnoje uprawnjenje”.

W pracy Adamusa i Lubawskiego jest zaledwie kilka takich wzmianek. U Lubawskiego są to wzmianki uwidocznione na dwu stronicach. On również podaje odnośne miejsca z metryki litewskiej. Obydwaj wspominają o procesie o ziemię między Czartoryskimi a Lubawskim, ponadto o procesie o ziemię przeciwko Marii Rówieńskiej. Lubawski twierdzi, że najdawniejsze wzmianki o dawności ziemskiej litewskiej pochodzą dopiero z czasów Aleksandra Jagiellończyka i podaje odpowiednie przykłady. Zarazem proszę o odpis przedmowy, jaką profesor Dąbkowski umieścił w mojej pracy p.t. „Historia sądownictwa wojskowego” oraz o odpisy może dwóch wzmianek tego samego profesora, ogłoszonych o mnie (o moich pracach, recenzje) w „Przewodnikach Historyczno-Prawnych” względnie w „Pamiętnikach Historyczno-Prawnych”.

Rzeczy te zostawiłem w moim mieszkaniu.

Z góry dziękuję serdecznie za okazaną pomoc.

¹⁷ AU KUL, sygn. A-24.

Zasłałam pozdrowienia dla znajomych.
Z głębokim uszanowaniem i poważaniem.

Prof. dr Kamiński Jan
P.O.B. 178, Jerusalem, Palestine.
verte!

Proszę o przesłanie wyciągów, w których na stronie poprzedniej mowa, jako legalizowanych. Proszę również o program wykładów.

Dr Kamiński Jan

Statut litewski pierwszy, wydrukowany w zbiorze dawnych praw litewskich Działyńskiego, statut drugi litewski wydał Piekosiński. Obydwa te statuty jako też wymienione w niniejszym liście książki Lubawskiego, Adamusa, moje i wydawnictwa Dąbkowskiego, które pozostały w moim mieszkaniu.

Kamiński zapewne wiedział, że w czasie hitlerowskiej okupacji Katolicki Uniwersytet Lubelski został zamknięty, a wielu jego wykładowców oraz studentów uwięziono i zamordowano¹⁸. W roku 1945 miał również szansę otrzymania informacji, że już na jesieni 1939 roku budynki uniwersyteckie okupant zajął, po czym natychmiast pozbyto się dokumentów i mienia będących własnością osób prywatnych. Muzeum Uniwersyteckie rozgrabiono. Nadawca listu zachowuje się jednak niczym rozentuzjajmowane dziecko, które krótko przed swymi urodzinami bezceremonialnie ogłasza światu listę wymarzonych prezentów.

Można przypuszczać, że na pozostawienie pisma bez dalszego biegu (w teczce osobowej Jana Kamińskiego nie zachowała się odpowiedź na jego list, choć umieszczono w niej odpowiedzi na inne¹⁹) miały wpływ nawet nie

¹⁸ Zob. *Działalność Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w czasie okupacji (relacje i dokumenty)*, red. J. Ziótek, Lublin 1983. Uwagi na temat trudnej sytuacji uniwersytetu oraz tajnych studiów prawniczych prowadzonych przez KUL w okresie II wojny światowej ze zwróceniem szczególnej uwagi na prawo rzymskie – M. Jońca, *Pod osłoną nocy i mgły. Uwagi na temat nauczania prawa rzymskiego na ziemiach polskich pod okupacją hitlerowską*, [w:] *Noctes Iurisprudientiae. Scritti in onore di Jan Zabłocki*, red. P. Niczyporuk, A. Tarwacka, Białystok 2015, s. 130–132.

¹⁹ W roku 1949 poszukiwał Jana Kamińskiego wychowanek uniwersytetu lwowskiego adwokat Jan Skrzypczak. W swym liście pisał: „przed wojną przebywał w Lublinie kapitan dr Jan Kamiński, sędzia audytor, który był jednocześnie docentem, a może i profesorem na wydziale prawa uniwersytetu lubelskiego. Chciałbym dowiedzieć się o nim, czy jest obecnie dalej w Lublinie czy w innej miejscowości oraz czy w ogóle żyje”. W odpowiedzi sekretarz wydziału napisał: „z polecenia P. Dziekana Wydziału Prawa i Nauk Sp.-Ek. KUL uprzejmie zawiadamia, że prof. Jan Kamiński żyje; jest w Anglii; jego adres jest następujący: London W. 12, 26, Hathswood Rol. [powinno być: Road – M.J.]” – AU KUL, sygn. A-24.

tyle względy natury formalnej (adresatem jest wszak wydział, a nie władze uczelni czy też konkretna osoba), ile poziom abstrakcji, jakim zostało ono przepejnone. Fascynujący po dziś dzień temat zasiedzenia w prawach Wielkiego Księstwa Litewskiego z pewnością nie wydawał się takim ówczesnym teoretykiem marksizmu i leninizmu. W roku 1945 Wilno, Grodno, Lwów i wiele innych miast, których historia odsyła do najjaśniejszych momentów historii Rzeczypospolitej Obojga Narodów, znalazły się w granicach Związku Radzieckiego. Tymczasem na mozolnie odradzających się uniwersytetach właśnie tworzono listę zagadnień ważnych do opracowania pod kątem nauki o walce klas. Nawet jeżeli jakimś cudem dawność ziemska litewska się na niej znalazła, nie wydaje się, by Jan Kamiński posiadał odpowiednie przygotowanie „metodologiczne”, aby opracować ten temat w duchu nowych czasów. U schyłku roku 1945 KUL mógł jeszcze nie odczuwać presji, ale nie ulega wątpliwości, że czarne chmury już gęstniały nad katolicką uczelnią i jej wydziałem prawniczym.

Niezależnie od powyższego przyznać trzeba, że nonszalancki ton listu wysłanego na KUL przez Jana Kamińskiego wciąż robi wrażenie. Odrecznie sporządzona epistoła zachowana w jego teczce personalnej stanowi najlepszy dowód na to, że ten akurat uczeń „udał się” Przemysławowi Dąbkowskiemu wyjątkowo.

Ostatnie referencje

Mistrz Jana Kamińskiego, prof. Przemysław Dąbkowski, czas wojny i okupacji niemieckiej spędził w ukochanym Lwowie²⁰. Po zajęciu miasta przez Sowieców w roku 1944 nie wziął przykładu z wielu kolegów profesorów i nie zdecydował się na opuszczenie miasta oraz uniwersytetu²¹. Był lwowskim patrycjuszem, który postanowił doczekać kresu swych dni w ro-

²⁰ Na temat konspiracyjnej działalności Wydziału Prawa UJK – A. Redzik, *Wydział Prawa Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1939–1946*, Lublin 2006.

²¹ Wnikliwie na temat powojennych losów Przemysława Dąbkowskiego w sowieckim Lwowie – M. Kozubel, *Profesor Przemysław Dąbkowski*, [w:] *Stefan Ehrenkreutz i historycy prawa okresu dwudziestolecia międzywojennego. W 70. rocznicę śmierci ostatniego Rektora Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, red. P. Dąbrowski i D. Szpoper, Gdańsk – Olsztyn 2016, s. 155–166. Warunki, z jakimi polska inteligencja została skonfrontowana w zajętych przez Sowieców mieście, z brutalną szczerością opisuje R. Gansiniec, *Notatki lwowskie 1944–1946*, Warszawa 2020. Pod datą 08.11.1945 profesor odnotował: „Lenartowicz, Gröer, Dąbkowski, Makarewicz w ogóle zostają”. Zob. R. Gansiniec, *Notatki*, dz. cyt., s. 112.

dzinnym grodzie²². Jak zauważa Adam Redzik: „Po opuszczeniu Lwowa przez Niemców kadra naukowa przedwojennego UJK, która przeżyła kolejne okupacje, przystąpiła do odtwarzania uniwersytetu. Do kwietnia 1946 r. dziekanem Wydziału Prawa był prof. Przemysław Dąbkowski. Na wydziale w 1944/45 r. pracowało wielu Polaków (m.in. K. Przybyłowski, P. Dąbkowski, W. Osuchowski, W. Rappé). W konsekwencji kolejnych antypolskich akcji (np. profesorowie J. Makarewicz i K. Przybyłowski zostali w styczniu 1945 r. zesłani do Krasnodonu), w latach 1944–1946 większość uczonych polskich, w tym także prawników, opuściła Lwów. Pozostali najwierniejsi miastu Lwa. Spośród prawników nie wyjechali: Marceli Chlamtacz (zm. 1947), Przemysław Dąbkowski (zm. 1950), Juliusz Makarewicz (zm. 1955) i Wilhelm Rappé (zm. 1975)”²³.

Jan Kamiński tymczasem, mimo deklarowanej pośrednio chęci powrotu do Polski, ostatecznie nie zdecydował się na ten krok. Przytulisko znalazł w przepełnionym Polakami Londynie. Na wyspach był już m.in. jego bardzo dobry znajomy Jan Adamus, który dzielił swój czas między zajęciami prowadzonymi na Polskim Wydziale Prawa²⁴ w Oksfordzie oraz prowadzeniem Archiwum i Muzeum Polskich Sił Zbrojnych w Szkocji²⁵.

W II połowie lat 40. XX wieku wycofanie przez wielkie mocarstwa poparcia dla rządu emigracyjnego okazało się bolesnym ciosem dla polskiej diaspory niepodległościowej. Wszelako wielu wygnańców wciąż jeszcze żywiło nadzieję na rychłą odmianę losu. Łudzono się zwłaszcza perspektywą wybuchu III wojny światowej. Kiedy jednak nadzieja na kolejny wszechświatowy konflikt została zredukowana do rozmiaru naiwnej mrzonki

---

²² Tym, jak się zdaje, należałoby tłumaczyć przywoływanie jego nazwiska w kontekście sytuacji z dzisiejszego punktu widzenia co najmniej „podejrzanym”. Pod datą 05.01.1946 prof. Gansiniec zapisał: „tu Związek Patriotów chciałby pod swoim patronatem wskrzesić Towarzystwo Naukowe, i przez Dąbkowskiego zwrócił się do mnie o udział: odpowiedziałem, że owszem, bardzo chętnie biorę aktywny udział w Towarzystwie Naukowym, ale ze Związkiem Patriotów nie chcę mieć nic wspólnego. Nawet na wielki dystans. [...] Trzymam się więc z dala od takich patriotów”. Zob. R. Gansiniec, *Notatki*, dz. cyt., s. 153.

²³ A. Redzik, *Wydział Prawa Uniwersytetu Lwowskiego w okresie Drugiej Rzeczypospolitej i w czasie II wojny światowej – wybrane zagadnienia*, „Prace Komisji Historii Nauki PAU” 2010, t. 10, s. 144. Mimo odcięcia Lwowa od macierzy, pozostałym tam polskim uczonym wiele uwagi poświęcały zarówno polskie komunistyczne organy bezpieczeństwa, jak i cenzura. Zob. np. K. Budrowska, *Literatura i pisarze wobec cenzury PRL 1948–1958*, Białystok 2009, s. 275–276.

²⁴ Uwagi na temat tej niezwyklej placówki – M. Jońca, *Kongresmen Robert S. Hale o Polskim Wydziale Prawa w Oksfordzie*, „Polonia Inter Gentes: czasopismo naukowe” 2020, nr 1, s. 43–56; J. Mierzwa, *Działalność Polskiego Wydziału Prawa w Oksfordzie oraz organizacji zrzeszających polskich prawników na terenie Zjednoczonego Królestwa w latach 1940–1947*, „Niepodległość i Pamięć” 2018, nr 3, s. 77–94.

²⁵ Por. W.K. Roman, *Archiwa Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2016, nr 7, s. 60.

powielanej przez kilku niepoprawnych marzycieli, większość emigrantów podjęła wysiłek nakierowany na przebudowanie swego dotychczasowego życia i dopasowania go do bieżącej sytuacji.

W 1947 roku Polski Wydział Prawa działający przy uniwersytecie oksfordzkim został zamknięty. Część wykładających tam profesorów zdecydowała się na powrót na ziemię polskie. Skalę kapitulaniczych nastrojów, jaka przeniknęła wówczas kręgi intelektualistów polskich w Wielkiej Brytanii, najlepiej obrazuje fakt, że krok taki poważnie rozważał nawet doskonale znający realia sowieckie prof. Waław Komarnicki²⁶. W grupie repatriantów, która w roku 1947 powróciła nad Wisłę, znalazł się Jan Adamus²⁷. Kamiński nie odważył się jednak pójść jego śladem.

Niewykluczone, że wpływ na podjętą decyzję miał fakt, iż coraz głośniejsze w kręgach emigracyjnych zaczęto akcentować konieczność powołania placówki edukacyjnej, która kształciłaby na obczyźnie polskie elity emigracyjne i krzewiła kulturę narodową. Jej cel miał być inny niż oksfordzkiego wydziału. Studenci nowej uczelni mieli przyswajać sobie na niej język, tradycję i kulturę przodków po to, by społeczność polska nie uległa wynarodowieniu, a nie po to, by nabyte umiejętności można było w krótkim czasie spożytkować w odebranych komunistom kraju.

Możliwe, że Jan Kamiński dostrzegł w tym swoją szansę. W każdym razie *modus operandi*, który obrał w apokaliptycznym roku 1947, doskonale przypomina ruchy, jakie miał okazję dobrze przetrenować w okresie międzywojennym.

---

²⁶ Komarnicki doskonale wiedział, czym jest sowiecki raj. Wiedział również dobrze, co wydarzyło się w roku 1940 w Katyniu, gdyż należał do garstki oficerów polskich cudem ocalałych z sowieckiej rzezi. Zob. M.T. Góras, *Profesor Waław Komarnicki, poseł na sejm RP, jeniec obozu w Kozielsku, ocalony*, „Dzieje Najnowsze” 2019, nr 2, s. 265–286. Ostatecznie profesor nie zdecydował się na powrót. Zmarł w Londynie w 1954 roku. Referat na temat jego negocjacji z Uniwersytetem Warszawskim dotyczących powrotu i objęcia nań stanowiska wygłosił Maciej Jońca podczas konferencji „Ostatnia sesja emigracyjnego parlamentu. Życie społeczno-polityczne uchodźstwa polskiego w latach 1939–1991” zorganizowanej przez Regionalny Ośrodek Debaty Międzynarodowej w Lublinie. Tekst zatytułowany *Chcę pracować. Problem zatrudnienia Waława Komarnickiego na Uniwersytecie Warszawskim w roku 1947* jest w chwili obecnej opracowywany redakcyjnie.

²⁷ Por. W.K. Roman, *Archiwa Polskich Sił Zbrojnych*, dz. cyt., s. 58, przyp. 46: „Jan Adamus wrócił do Polski w 1949 r., ale w artykułach biograficznych, które ukazały się pośmiertnie, jego losy w latach wojny zostały prawie całkowicie przemilczane”. Więcej na temat wojennego i emigracyjnego okresu życia tego uczonego powiedziano dopiero u schyłku lat 80. XX wieku. Zob. J. Bardach, *Jana Adamusa wspominam...*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1997, t. 49, nr 1–2, s. 163–173.

Referencje

O wsparcie poprosił niezawodnego Przemysława Dąbkowskiego, który i tym razem nie odmówił mu pomocy. Lwowski profesor wystawił „Świadectwo”, którego treść brzmi następująco:

Świadectwo.

Poświadczam niniejszym, że P. Jan Kamiński, Doktor praw, po ukończeniu studiów prawniczych w uniwersytecie lwowskim, od lat niemal 30 pracuje nadzwyczaj gorliwie i wydatnie w dziedzinie historii prawa polskiego, praw słowiańskich i zachodnio-europejskich. W tej dziedzinie napisał on cały szereg nader cennych i wybitnych prac naukowych, w jakich widoczne jest prawdziwe zamiłowanie, dokładna znajomość odnośnych źródeł i literatury, zdolność systematycznego i wszechstronnego ujęcia przedmiotu. Te zasługi spowodowały, że powierzono mu wykłady z historii prawa polskiego i zachodnio-europejskiego w Uniwersytecie lubelskim. Wykłady te prowadził dr. Kamiński bardzo pilnie i starannie przez szereg lat. Jako uczonego i pedagoga zdobył sobie dr. Kamiński powszechne uznanie. Z tych powodów przedstawiłem w roku 1938 władzom uniwersyteckim wniosek o mianowanie dr. Kamińskiego profesorem historii prawa, wniosek ten z powodu wybuchu działań wojennych nie mógł być załatwiony.

We Lwowie, dnia 27 czerwca 1947 r.
Prof. Dr. Przemysław Dąbkowski²⁸

Mimo tego, że po roku 1944 r. Przemysław Dąbkowski cieszył się poważaniem i uznaniem na uniwersytecie kierowanym przez ukraińskie władze rektorskie, laurka tego rodzaju mogła w okupowanym przez Sowieców Lwowie ściągnąć na niego kłopoty. Pismo zredagowano po polsku, a zasłużone komplementy, jakimi profesor obdarzył swego ucznia i protegowanego, odnosiły się do realiów programowo obcych ideologii marksistowskiej. Co więcej, pismo wysłano do Londynu uchodzącego w roku 1947 za przyczółek Stanów Zjednoczonych w Europie i jedno z gniazd „światowego imperializmu”.

Referencje miały jednak pomóc Kamińskiemu w świecie, od którego na długie i smutne dziesięciolecia odcięła Lwów żelazna kurtyna. W Londynie

---

²⁸ AU KUL, sygn. A-24.

tymczasem Stanisław Mackiewicz wydawał pismo „Lwów i Wilno”²⁹, a nazwiska największych luminarzy Uniwersytetu Jana Kazimierza ich wychowankowie wypowiadali z czcią³⁰.

Epilog

Gdyby w Londynie lub gdziekolwiek indziej w wolnym świecie ponownie powstał polski wydział prawa, na którym by nauczano historii prawa w języku polskim, dr Jan Kamiński miałby spore szanse na otrzymanie pracy. Talentu, wiedzy i zapału nigdy mu nie brakowało. Niebagatelną moc miało również pismo, które nadeszła doń z dalekiego Lwowa mistrz Dąbkowski. To nieważne, że napisano je na zwykłym papierze i nie opieczętowano. W roku 1947 wśród londyńskiej Polonii nazwisko „Dąbkowski” wciąż ważyło więcej, niż tuzin pieczęci.

Polski wydział prawa jednak nigdzie już nie powstał. Nikła nadzieja musiała tlić się w Kamińskim jeszcze na początku 1949 roku, skoro w piśmie z 28 lutego, które wysłano następnie do Londynu, ks. prof. Antoni Słomkowski poświadczal, że: „p. dr Jan Kamiński wykładał historię prawa na Zachodzie Europy na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w charakterze zastępcy profesora od dn. 23 czerwca 1928 r. do dn. 1 lipca 1939 roku”³¹. Wydaje się, że w tym samym roku jego adresat porzucił plany związane z kontynuacją kariery naukowej. W piśmie z 30 czerwca 1948 wysłanym na KUL napisał: „proszę o dołączenie do moich akt personalnych odpisu zaświadczenia, jakie otrzy-

---

²⁹ Wybór publicystyki Mackiewicza z tego czasu – S. Mackiewicz, *Chciałbym przekrzywić kurtynę żelazną. „Lwów i Wilno” 1946–1950*, Kraków 2016. Na temat współpracy tego autora z komunistycznym wywiadem – S. Cenciekiewicz, P. Gontarczyk, *Na granicy zdrady. Stanisława Mackiewicza powroty do Polski*, „Biuletyn Instytutu Pamięi Narodowej” 2006, nr 3–4, s. 103–118. Na temat jego późniejszych uwikłań – K. Kamińska-Chełminiak, *Służba Bezpieczeństwa wobec Stanisława Cata-Mackiewicza (1956–1966)*, [w:] *Stanisław Mackiewicz. Pisarz polityczny*, red. K. Kamińska-Chełminiak, R. Habielski, Warszawa 2015, s. 173–200.

³⁰ Jeszcze w liście do Józefa Czapskiego z 3 czerwca 1965 r. tenże Mackiewicz zdobył się na zaskakujące wyznanie: „jedyną pracą naukową, którą w życiu napisałem, była rozprawa pisana dla [Przemysława] Dąbkowskiego, profesora historii prawa na Uniwersytecie Warszawskim [Dąbkowski dojeżdżał z wykładami do Warszawy w roku akademickim 1918–1919], pod tytułem *Indygenaty i nobilitacje oraz oczyszczenie szlachectwa od roku 1699 do 1776*”. Cytat za: *Odsłony Cata. Stanisław Mackiewicz w listach*, wybór N. Ambroziak, Warszawa 2020, s. 333.

³¹ AU KUL, sygn. A–24.

małem od p. profesora dr. Dąbkowskiego Przemysława. Odpis ten przedkładam przy niniejszym. Oryginał posiadam tutaj”³².

W roku 1949 rząd emigracyjny powołał za to do życia Polski Uniwersytet na Obczyźnie. Jana Kamińskiego nie ma jednak na liście jego pracowników. Badania startł się prowadzić na własną rękę, ale już nie publikował. „Po wojnie (od 1946 do śmierci) mieszkał w Londynie – kwituje smutno Grażyna Karolewicz – dokąd przybył jako człowiek bardzo chory. Poświęcił się pracy naukowej”³³.

Nieźrównany znawca polskiego prawa cechowego oraz historii prawa wojskowego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów zmarł w Londynie 24 października 1970 roku. Krótki okolicznościowy nekrolog umieścił w związku z tym ukazujący się na emigracji „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” (06.11.1970). Wieść o smutnym wydarzeniu dotarła również do Lublina. Na zamówionej przez uczelnię klepsydrze napisano:

Ś.P.

Dr JAN KAMIŃSKI

Prof. Wydziału Prawa na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, odznaczony Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi i wielu innymi odznaczeniami, zmarł w Londynie 24 października 1970 r. w wieku lat 78 i został pochowany na cmentarzu North Sheen.

Msza św. za spokój jego duszy zostanie odprawiona w Kościele Akademickim dnia 28 listopada o godz. 08:00 o czym powiadamy

Rektor i Senat
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego³⁴

BIBLIOGRAFIA

ARCHIWALIA

Akta osobowe Jana Kamińskiego, sygn. A-24, Archiwum Uniwersyteckie KUL.

List Przemysława Dąbkowskiego do Oswalda Balzera, rkps 7667/II, k. 217, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu.

³² AU KUL, sygn. A-24.

³³ G. Karolewicz, *Nauczyciele akademicy*, t. II, dz. cyt., s. 95.

³⁴ AU KUL, sygn. A-24.

LITERATURA

- Bardach J., *Jan Adamus (1896–1962) – próba charakterystyki naukowej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1963, t. 15, nr 1, s. 327–332.
- Bardach J., *Jana Adamusa wspominam...*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1997, t. 49, nr 1–2, s. 163–173.
- Budrowska K., *Literatura i pisarze wobec cenzury PRL 1958*, Białystok 2009.
- Cenkiewicz S., Gontarczyk P., *Na granicy zdrady. Stanisława Mackiewicza powroty do Polski*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2006, nr 3–4, s. 103–118.
- Czepczyńska E., *Katedra historii i ustroju prawa*, [w:] *100 lat nauk prawnych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II*, red. K. Burczak, E. Czepczyńska, M. Dyjakowska, M. Jońca, S. Kwiecień, Lublin 2018, s. 131–148.
- Dąbkowski P., *Historia prawa polskiego. O nauce i nauczaniu spostrzeżenia i postulaty*, [w:] *Pamiętnik IV Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu*, Lwów 1925, s. 1–10.
- Dyjakowska M., Ćwikła L., *Katedra Historii Państwa i Prawa*, [w:] *Księga jubileuszowa z okazji 90-lecia Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, red. A. Dębiński i in., Lublin 2008, s. 45–67.
- Dyjakowska M., *Działalność naukowo-dydaktyczna. Profesora Józefa Mazurkiewicza w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016, t. 25, nr 3, s. 249–260.
- Działalność Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w czasie okupacji (relacje i dokumenty)*, red. J. Ziółek, Lublin 1983.
- Gansiniec R., *Notatki lwowskie 1944–1946*, Warszawa 2020.
- Góras M.T., *Profesor Wacław Komarnicki, poseł na sejm RP, jeńiec obozu w Kozielsku, ocalony*, „Dzieje Najnowsze” 2019, nr 2, s. 265–286.
- Grajewski H., *Jan Adamus (1896–1962)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego” 1963, seria I, z. 31, s. 179–194.
- Jońca M., *Pod osłoną nocy i mgły. Uwagi na temat nauczania prawa rzymskiego na ziemiach polskich pod okupacją hitlerowską*, [w:] *Noctes Iurisprudentiae. Scritti in onore di Jan Zabłocki*, red. P. Niczyporuk i A. Tarwacka, Białystok 2015, s. 125–134.
- Jońca M., *Kongresmen Robert S. Hale o Polskim Wydziale Prawa w Oksfordzie*, „Polonia Inter Gentes” 2020, nr 1, s. 43–56.
- Kamińska-Chełminiak K., *Służba Bezpieczeństwa wobec Stanisława Cata-Mackiewicza (1956–1966)*, [w:] *Stanisław Mackiewicz. Pisarz polityczny*, red. K. Kamińska-Chełminiak, R. Habielski, Warszawa 2015, s. 173–200.
- Kamiński J., *Z dziejów konfraterni kupieckiej w Lublinie*, Lublin 1925.
- Kamiński J., *Historia sądownictwa wojskowego w dawnej Polsce*, Warszawa 1928.
- Kamiński J., *Z przeszłości cechu krawieckiego w Lublinie*, Lublin 1933.
- Karolewicz G., *Katolicki Uniwersytet Lubelski w latach 1925–1939*, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski w latach 1925–1939 we wspomnieniach swoich pracowników i studentów*, red. G. Karolewicz, Lublin 1989, s. 11–75.
- Karolewicz G., *Nauczyciele akademicki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym*, t. I–II, Lublin 1996.

- Koranyi K., *Jan Adamus (1896–1962)*, „Kwartalnik Historyczny” 1963, r. 70, s. 523–525.
- Kozubel M., *Profesor Przemysław Dąbkowski*, [w:] *Stefan Ehrenkreutz i historycy prawa okresu dwudziestolecia międzywojennego. W 70. rocznicę śmierci ostatniego Rektora Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, red. P. Dąbrowski i D. Szpoper, Gdańsk – Olsztyn 2016, s. 155–166.
- Mackiewicz S., *Chciałbym przekrzywić kurtynę żelazną. „Lwów i Wilno” 1946–1950*, Kraków 2016.
- Matuszewski J., *Przemysław Dąbkowski na to nie zasłużył. O książce Romana Nowackiego pt. Przemysław Dąbkowski (1877–1950). Profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2005, t. 57, nr 1, s. 379–400.
- Matuszewski J., *Jana Adamusa droga ku naukowemu niebytowi*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2014, t. 17, s. 271–286.
- Mierzwa J., *Działalność Polskiego Wydziału Prawa w Oksfordzie oraz organizacji zrzeszających polskich prawników na terenie Zjednoczonego Królestwa w latach 1940–1947*, „Niepodległość i Pamięć” 2018, nr 3, s. 77–94.
- Nowacki R., *Przemysław Dąbkowski (1877–1950). Profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza*, Opole 2002.
- Odłony Cata. Stanisław Mackiewicz w listach*, wybór N. Ambroziak, Warszawa 2020.
- Pyter M., *Oswald Balzer i lwowska szkoła historycznoprawna*, Lublin 2010.
- Redzik A., *Wydział Prawa Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1939–1946*, Lublin 2006.
- Redzik A., *Wydział Prawa Uniwersytetu Lwowskiego w okresie Drugiej Rzeczypospolitej i w czasie II wojny światowej – wybrane zagadnienia*, „Prace Komisji Historii Nauki PAU” 2010, t. 10, s. 111–152.
- Roman W.K., *Archiwa Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2016, nr 7, s. 49–75.
- Skwarczyński P., *Śp. dr Jan Kamiński*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1972, t. 15, nr 1, s. 97–98.
- Tymieniecki K., *Jan Adamus (1896–1962)*, „Roczniki Historyczne” 1964, t. 30, s. 263–265.
- Witkowski W., *Lubelscy historycy prawa ze szkoły lwowskiej – po 1918 roku*, [w:] *Nauki prawne pomiędzy tradycją a współczesnością. Prace dedykowane Profesorowi Romanowi Longchamps de Brier w 70. rocznicę śmierci*, red. A. Dębiński, M. Pyter, B. Czech-Jeziarska, Lublin 2011, s. 121–137.
- M. Wójcik, *Jan Kamiński*, [w:] *Profesorowie prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. A. Dębiński, W. Staszewski, M. Wójcik, Lublin 2006, s. 135–138.
- Wójtowicz-Turowska Z., *Moje studia na KUL*, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski w latach 1925–1939 we wspomnieniach swoich pracowników i studentów*, red. G. Karolewicz, Lublin 1989, s. 165–169.
- Xiężopolska-Strzeszewska M., *Moje wspomnienia z KUL*, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski w latach 1925–1939 we wspomnieniach swoich pracowników i studentów*, red. G. Karolewicz, Lublin 1989, s. 199–211.

Streszczenie: Jednym z najbardziej obiecujących uczniów profesora Przemysława Dąbkowskiego był Jan Kamiński. W 1925 roku profesorowi udało się zdobyć dla swojego protegowanego posadę na uniwersytecie w Lublinie. Kamiński nie zawiódł jego nadziei. W 1925 roku ogłosił serię znakomicie przyjętych studiów poświęconych zwłaszcza prawu cechowemu w przedrozbiorowej Rzeczypospolitej. Wybuch wojny zmusił go do opuszczenia Polski w 1939 roku. Po zakończeniu wojny przez jakiś czas miał nadzieję, że uda mu się wrócić do przerwanych aktywności naukowych. Świadczą o tym fascynujące materiały zachowane w jego tezcze pracowniczej przechowywanej w Archiwum Uniwersyteckim KUL.

Słowa kluczowe: Jan Kamiński, Przemysław Dąbkowski, Jan Adamus, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Uniwersytet Jana Kazimierza, Jerozolima, Londyn, Lwów

Latest references: Przemysław Dabkowski about Jan Kaminski

Summary: One of Professor Przemysław Dąbkowski's most promising students was Jan Kamiński. In 1925, the professor managed to get his protégé a position at the University of Lublin. Kamiński did not disappoint his hopes. In 1925 he published a series of well-received studies, particularly on guild law in the pre-partition Polish-Lithuanian Commonwealth. The outbreak of war forced him to leave Poland in 1939. After the war ended, he hoped for some time to be able to return to his interrupted scientific activities. This is evidenced by some fascinating materials preserved in his employee file kept in the University Archives of the Catholic University of Lublin.

Keywords: Jan Kamiński, Przemysław Dąbkowski, Jan Adamus, Catholic University of Lublin, Jan Kazimierz University in Lwów, Jerusalem, London, Lviv